

УДК 340.11:84

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2026.64.329>

ТРАНСФОРМАЦІЯ УЯВЛЕНЬ ПРО ЗЛО В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ

Марія Сінельнікова

Національний університет «Львівська політехніка»,
кафедра філософії
вул. С. Бандери 12, 79000, м. Львів, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-6085-6087>

У статті досліджується проблема зла через аналіз його численних трансформацій в історії філософії. Зокрема, спостерігається перехід від розуміння зла як природного, пасивного начала, невідвладного людині (рання античність) до його трактування як активної сутності, що виникає внаслідок невігластва й порушення міри (висока класика античної філософії), гріхопадіння та неправильного вибору людини (доба Середньовіччя). Саме в Середні віки зло стає теологічною, а згодом і логічною проблемою, приводячи філософів до теми теодицеї – виправдання Бога за існування зла та несправедливості у світі, що стає центральним питанням епохи Нового часу.

У подальшому зло набуває радикального вираження у філософії І. Канта через можливість вільного вибору людини та стає частиною діалектичної необхідності в гегелівській концепції абсолютного ідеалізму. Далі розуміння зла переміщується в площину релятивізму у філософії Ніцше та виводиться мислителем у сферу імморалізму, завдяки чому відбувається радикальне переосмислення всіх традиційних моральних цінностей. Екзистенціалізм ХХ ст. продовжує ніцшеанську недовіру до традиційної етики та його релятивізм у трактуванні понять добра і зла. Натомість Х. Арендт визначає зло як банальне, звичне для людини, яка відмовляється від власної свободи, воліючи діяти під тиском тоталітарної системи.

Констатовано, що за час свого існування зло пройшло довгий шлях численних трансформацій уявлень про себе: від природного, морального, метафізичного та соціального до абсолютно нових форм – штучного та технологічного, які виникають унаслідок негативного впливу новітніх технологій на людину та світ загалом. Відзначено, що причиною виникнення нових видів зла виступає людина, перед якою новітні технології відкривають ширші можливості для реалізації своїх злих намірів. Наголошено, що проблема зла – це дослідження людської боротьби за власну сутність та ідентичність, яка представлена різними філософами в різні історичні епохи. Тому людина завжди намагалася зрозуміти зло, досягнути його природу та вловити суть, оскільки розкриття таємниці зла рівнозначне розгадці таємниці людини. Через це проблему зла можна вважати проблемою сенсу людського існування.

Ключові слова: зло, добро, історія філософії, мораль, етика.

Вступ. Існування зла – це одна з найбільших таємниць людства. Яка його природа та джерело походження? Чи володіє зло самостійним статусом буття чи це лише «недолік» добра? Хто несе відповідальність за існування зла у світі: Бог чи людина? Ці та багато інших питань ставили собі не одне покоління філософів, але так і не змогли знайти на них однозначної відповіді. До їх числа можна віднести Термо Куннаса, Тарана Канга, Ларса Свендсена, Фрідріха Ніцше, Іосифа Рівіш-Тіпея, Сьюзен Нейман, Юджина Нагасаву, Ханну Арендт та ін. Усі вони лише підняли завісу над цією таємницею, тому **метою цієї статті** є розгляд змін уявлень про зло в історії філософії, а також фіксація його численних трансформацій, особливо в сучасності, яка доповнила розуміння зла новими його видами, зокрема штучним та технологічним злом, які виникають унаслідок негативного впливу новітніх технологій на людину, людство та навколишнє середовище.

© Сінельнікова М., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Виклад основного матеріалу. Колись Дж. Берклі жартома зазначив, що «проблема зла – це проблема кожного, а проблема кожного – це нічия проблема» [1, с. 87], маючи на увазі те, що людина зазвичай сприймає зло надто абстрактно, як якусь аморфну сутність, яка витає в повітрі. Насправді це не так. Проблема зла стосується кожного, незалежно від його місця проживання, культури та віросповідання, вона «становить суттєву перешкоду навіть для атеїстів» [1, с. 1]. Адже зло є невід’ємною частиною людської природи та людського життя. «Ми всі народжені позначеними на зло!» – поетично описав це Ш. Бодлер [2, с. 138].

Існує ґрунтовна історія спроб визначити зло та з’ясувати його сутність, яка видається фактично невлівомою, що дає нам можливість говорити про рухливі межі зла. Зло не є щось певне й чітко окреслене, воно не має ядра. Мартін Бубер влучно зазначає із цього приводу: «...я не знаю зла «як такого», я знаю його лише як умову життя та ставлення до нього окремих людей» [3, с. 24]. Тому «коли ми розмірковуємо про зло, на думку спадає не концепція, а набір образів, які часто мають афективний заряд; ми швидше думаємо про окремих людей, дії та навіть місця, а не про визначення» [4, с. 160]. Таким чином, не існує якогось загального поняття зла, є лише сукупність різних уявлень про нього. Тож зло можна визначити як універсальну категорію, яку ми використовуємо для опису різноманітних явищ, вчинків людини чи штучних агентів, які призводять до негативних наслідків, страждань та болю.

Тема зла є наскрізною в історії філософії, її витoki можна віднайти ще в античних натурфілософів. Вони розглядали зло як безладдя, безликий хаос, що порушує природну гармонію та рівновагу, тим самим загрожуючи світовому порядку. Досократики сформулювали поняття *природного зла*, яке виступало наслідком дій природних сил, не пов’язаних із людиною (старість, хвороби, смерть, природні катаклізми тощо). Таке зло поставало проявом пасивного природного начала, воно просто траплялося, деколи з незбагнених для людини причин. Тому його можна охарактеризувати як *абсурдне*, тобто безглузде, ірраціональне, нерозумне.

Спроба раціонального підходу помітна в Демокрита, у якого «проблема зла та його походження різко відокремлюється від космологічної сфери і розташовується виключно у сфері особистого вибору» [5, с. 15]. Такий антропологічний зсув призводить до виникнення т. зв. *людського зла*, джерелом якого постають нерозумні, неконтрольовані бажання людини та її невігластво. Цей аспект знаходить своє продовження у високій класиці в особі Сократа і Платона, для яких зло – це передусім гносеологічна проблема, оскільки виступає наслідком недостатності людських знань. Вони вважали, що ніхто не помиляється добровільно і свідомо не обирає зло [6, с. 147–148, с. 155–156]. Тому «чеснота – це наука, оскільки вона передбачає знання сутності» [7, с. 97].

Аристотель продовжує цю думку, наголошуючи, що чеснота є результатом дисциплінованого виховання розуму та мудрості [8]. Мудрість у цьому контексті визначається як сила, завдяки якій людина може вибирати між добром і злом, а ті, хто її позбавлений, стають на шлях зла. Таким чином, Аристотель пов’язував зло з ірраціональними бажаннями та природною схильністю людини до надмірностей. Тому «зло... належить безмежному» [9, с. 111–112], виступає порушенням міри і «виражається багатьма способами» [10, с. 214]. З огляду на це бажати зла заради нього самого неможливо. «Жодна наука, жодне вміння не існують заради зла», – підсумовує Аристотель [9, с. 128–129]. Тільки знання істинної сутності, тобто добра, може подарувати людині свободу та зробити з неї гідного, порядного громадянина.

Саме Аристотель уперше визначає людину не як природну, а як соціальну істоту, тим самим закладаючи підвалини для розуміння *соціального зла*, яке розглядається з позиції

впливу дій людини на суспільство. «Добра» людина була «сміливою та здібною» і мала позитивний та сприятливий вплив на грецьке місто-державу, тоді як «зла» людина була «боягузливою та нездібною» і мала негативний та несприятливий стратегічний вплив» [11]. У подальшому трактування соціального зла значно розширяться, його визначатимуть уже з боку негативного впливу стихійних суспільних сил на людину та світ. Тому безперспективним і навіть небезпечним виступає пошук винних в існуванні соціального зла, оскільки «жоден з індивідів не є морально відповідальним» [12, с. 213], винні всі, а по суті – ніхто.

Трактуючи зло як відхилення від добра, Аристотель упроваджує поняття *метафізичного зла*, розуміння якого виходить далеко за межі фізичного, природного світу. Відтепер добро і зло перестають бути рівноправними за своїм онтологічним статусом, а починають відрізнятися за ступенем своєї буттєвої присутності. Подібно до того, як «тінь» є «нестачею світла», зло виступає «нестачею добра». Зло є недоліком і не має для свого існування жодної підстави, тому воно не володіє незалежним буттєвим статусом і просто паразитує на добрі. Ця думка стає центральною у середньовічних мислителів, які стверджують, що добро – це найвище божественне творіння, а зло – це лише небуття, метафізична порожнеча, до якої потрапляє людина через свій помилковий вибір. Наявність зла у світі вони пов'язують із неправильним використанням людиною своєї свободи, а не з недосконалістю божественного творіння.

Таким чином, середньовічні мислителі починають розробляти поняття *морального зла*, яке виникає внаслідок свідомої діяльності чи мимовільного вибору людини. Це тип зла, спричинений наміром або недбалістю морально вільного агента [1, с. 21]. Тому лише стосовно морального зла – негативних моральних якостей і вчинків людини – можна говорити про суб'єкт зла, його носіїв та виконавців. Появу цього типу зла середньовічні мислителі пов'язували з гріхопадінням, унаслідок якого людина отримала свободу волі та здатність розрізняти добро і зло. У цьому сенсі «гріх як духовна і моральна хвороба, як зло і патологія означає не просто стан відчуження від Бога, а відчуження людини від самої себе, від власної духовної основи» [13, с. 5]. Пов'язуючи зло з людським гріхопадінням, середньовічні мислителі вводять поняття *егоїстичного зла* як основного мотиватора людських вчинків.

Саме наявність егоїстичної злої волі стає ключовим аргументом проти існування доброго та справедливого Бога. Цю дилему добре описав ще Епікур: «Чи бажає [Бог] запобігти злу, але не здатний? Тоді він безсилий. Чи здатний він, але не бажає? Тоді він злий. Чи здатний він і бажає? Звідки ж тоді зло?» [14, с. 196]. Саме цей логічний ланцюжок став підґрунтям для формування проблеми теодицеї, яку деколи називають теологічним вирішенням проблеми зла. Її сутність зводиться до простого питання: чи може існувати всемогутній та всеблагий Бог, якщо у світі присутнє зло та несправедливість?

Класичним зразком теодицеї вважається думка Аврелія Августина про те, що зло не є субстанцією, це лише відсутність добра, тому його існування не заперечує наявності доброго та всемогутнього Бога. Зло є результатом вільної волі, дарованої Богом людині, що допускає як існування вільної волі, так і існування доброго Бога, без того, щоб одне заперечувало інше [15, с. 13–14]. Цю думку підтримали інші середньовічні мислителі, стверджуючи, що Бог не чинить зла, а лише допускає його існування заради загальної досконалості. Тут знаходить своє продовження ідея Платона про те, що світ сформований найкращим чином [6, с. 234] і що божественність може бути лише доброю [6, с. 310]. Тому можна вважати, що саме Платону належить формулювання чіткої теорії теодицеї [5, с. 2].

Однак сам термін «теодицея» був введений І. Лейбніцем в епоху Нового часу. Він продовжив платонівську лінію, вважаючи зло необхідною частиною нашого світу, який

називав найкращим з усіх можливих світів. Лейбніц виправдовує існування зла, виходячи з принципу доцільності та телеологічності. Бог змушує людину докласти чималих зусиль, щоб пізнати добро і стати моральною. У світлі цього зло виступає лише інструментом пізнання та можливістю для людини досягнути свою істинну сутність. Як слушно зауважує Рівіш-Тіпей, «зло може «виліпити» душу і зрештою зробити людину справді моральною та близькою до Бога» [16, с. 155]. «Ми – добрий матеріал, що зіпсувався, спотворений шедевр, бунтівна дитина» [17, с. 44], а Бог – терплячий і дбайливий батько, який дає нам можливість вчитися на власних помилках, щоб стати гідними його любові та прощення.

Тому проблема зла в її найширшому розумінні – це проблема осмислення світу та сутності людини, які нерозривно пов'язані з пошуками сенсу в умовах існування страждань і несправедливості. Таким чином, зло – це шлях людини до самої себе. Завдяки подібним міркуванням зло у філософії Нового часу перестає бути суто теологічною проблемою, набуваючи епістемологічного та раціонального забарвлення. Ба більше, як влучно зауважує Рівіш-Тіпей, «новочасовий раціоналізм доводить інтелектуалізм західної філософії до його меж» [16, с. 155]. Адже людина тієї доби починає вірити в силу власного розуму, особливо в питаннях розрізнення добра і зла. Завдяки цій вірі відбувається перехід від теологічного до більш світського, етичного трактування зла, у якому його існування пояснюють вже не божественним задумом чи втручанням вищих, надприродних сил (Фатуму чи Долі), а з позиції людини, її існування та діяльності. На переконання мислителів Нового часу, немає сенсу шукати надприродних джерел походження зла – із цим чудово справляється сама людина.

І. Кант став першим західним філософом, який розробив суто світську теорію зла [18, с. 8]. Німецький філософ вважав зло *радикальним*, бо воно притаманне самій природі людини, що дає їй можливість обирати як добро, так і зло. Користуючись цією можливістю, людина може підпорядковувати моральний закон власним егоїстичним цілям. Тому в Канта «не лише добро, але також і зло є можливістю людського самовизначення» [19, с. 258]. Бути злою чи доброю людина вирішує самостійно, але для цього необхідною є когнітивна здатність [20, с. 796]. Мораль для Канта є проявом раціональної здібності людини формувати для себе моральний імператив поведінки та протистояти злим нахилам своєї натури. Тому подолання радикального зла вимагає «зміни серця», яка може відбутися лише шляхом переосмислення принципів вибору [21, с. 31].

Наступний представник німецької класики Г. Гегель продовжує ідею давніх греків, які трактували зло як необхідний елемент діалектичного функціонування природного світу. Однак у нього це вже процес розвитку, точніше саморозвитку Абсолютної Ідеї, який у кінцевому підсумку повинен привести до вищого блага, абсолютного знання або ж Абсолютного Духу. Тому зло в гегелівській системі виступає тимчасовим, змінним, але необхідним елементом у загальній картині добра. Філософ об'єктивує зло, визначаючи його частиною історичного процесу й основною умовою суб'єктності. Тим самим зло перетворюється у Гегеля на знання своєї одиниці як чогось виняткового.

XVIII ст. естетизує та романтизує зло, надаючи йому небезпечної привабливості. У цю епоху починає формуватися поняття *естетичного зла*, яке подається як красиве, досконале та витончене. Повсякденне життя часто викликає нудьгу, воно монотонне й нецікаве, тому людина прагне чогось незвичного та приголомшливого. Це бажання задовольняє зло, яке завжди є складнішим за добро концептуально та візуально, тому виступає як «протилежне щодо нудної повсякденності» [22, с. 7]. Провина у створенні привабливого образу зла лягає не на естетичний погляд на світ, а на відрив естетичного від морального [13, с. 192–193]. Чарівність зла полягає в тому, що воно дозволяє нехтувати звичними

умовностями, моральними нормами та стереотипами. Тому зло починає уособлювати бунт, повстання проти етики та моралі в ім'я збереження власної унікальності та ідентичності.

Цей бунтарський дух знайшов своє продовження в неklasичній філософії, зокрема в особі Ніцше, який відверто заявляв, що «бути злим означає чинити опір звичаєві, який, у свою чергу, спирається на примус» [див. 23, с. 529]. Зло, на думку німецького філософа, це суб'єктивне переживання, а не характеристика, властива людині, предмету чи дії [24, с. 86], тому настав час його переосмислити. Заодно філософ закликає переглянути традиційну християнську мораль та усталені уявлення про «добро», які формують нездоровий погляд на життя, вважаючи полегшення страждань більш цінним, ніж творче самовираження людини. Із цієї причини Ніцше переконаний, що нам слід вийти за межі суджень добра і зла [25, с. 123], щоб стати надлюдиною, тобто досконалою версією самих себе.

Подібний імморалізм часто розуміють як цілковиту відмову від моральних цінностей. Насправді Ніцше закликає людину скористатися волею до влади (самовладанням) для покладання нових цінностей, які вона повинна зробити частиною процесу самостворення та самоперевіщення. Це, на думку філософа, можливе лише за умов звільнення від ідеї Бога та монополії християнської моралі. Адже «шляхетна людина відчуває, що вона визначає цінність, їй не потрібне ніче схвалення, вона судить, що «те, що шкідливе для мене, шкідливе саме по собі», вона знає, що вона є тим, хто шанує речі, вона створює цінності» [25, с. 212]. Таким чином, «по той бік добра і зла» можна трактувати як передумову до розуміння й утвердження себе та власного життя, а не як самоціль.

Екзистенціалізм ХХ ст. успадковує від Ніцше підозру до традиційної етики та його релятивізм у трактуванні добра і зла. Після Ніцше ці поняття втрачають будь-яку субстанційність і стають просто словами, значення яких залежить від контексту [26, с. 8]. На думку екзистенціалістів, зло виступає ключовим фактором для розуміння людиною власної сутності й тих зобов'язань, які вона приймає стосовно себе та інших. Так з'являється поняття *екзистенційного зла*, яке пов'язується з «виштовхуванням» людини у зовнішнє, об'єктивне буття. Зло в екзистенціалізмі набуває своєрідного онтологічного забарвлення, оскільки розглядається не стільки щодо буття як такого, скільки щодо людського буття. Тому екзистенціалісти розцінюють зло ще і як смертність та конечність людської екзистенції.

Вагомий внесок в аналіз зла у ХХ ст. здійснила Х. Арндт, яка використовує кантівський термін «радикальне зло», однак трактує його інакше. Арндт припускає, що злі дії можуть впливати з людської бездумності, а не з вродженої злостивості, як вважав Кант, тому розглядає радикальне зло не як результат егоїстичного інтересу конкретної людини, а як сліпе, фанатичне підпорядкування системі [27, с. 54]. Таким чином, зло є результатом дії тоталітарного режиму, який перетворює багатьох людей на «зайвих», «мертвих», змушуючи їх необдуманно брати участь у скоєнні страшних злочинів. Такі люди стають байдужими до зла, вважаючи власні злі вчинки радше банальними, ніж жахливими [28, с. 287–288]. Подібна *банальність зла* дуже нагадує концепцію «непомітного зла» М. Гоголя, яке він вважав найбільш небезпечним для людини, оскільки вона не ідентифікує його як щось погане, тому допускає його появу. Це приводить Гоголя до формування теорії «мертвих душ», коли людина фізично ще жива, але духовно вже померла, віддавши свою душу на поталу злу.

Особливої гостроти тема зла набуває на зорі ХХІ століття, де всепоглинаючий вплив новітніх технологій та маніпулювання людською свідомістю набувають дедалі масштабнішого характеру. Сучасні проривні технології створюють абсолютно нові, небачені досі виміри та можливості реалізації зла [26, с. 38]. Завдяки цьому зло проявляє свій творчий потенціал, що сприяє формуванню поняття *креативного зла*, яке трактується як

деструктивне начало, що створює нові перспективи та можливості, відкриваючи перед людиною альтернативні шляхи для її самовираження й самовдосконалення. Але насправді зло нічого не створює, це хаос, руйнування, глухий кут, «це те, що знищує життя або чинить його перепони» [29, с. 65].

Новітні технології посідають настільки значне місце в житті сучасної людини, що починають мислитися у спектрі понять добра і зла. Сьогодні все частіше на слуху нові види зла, як-от штучне та технологічне. Поняття «штучного зла» було введено для позначення функціонування інформаційної сфери та діяльності штучних агентів. Стверджувалося, що необов'язково бути людиною, щоб бути злим або стати жертвою злих дій [30, с. 55]. Із часом штучне зло доповнилося поняттям «технологічного зла» [31, с. 281], виникнення якого було зумовлене стрімким розвитком сучасних технологій та їхнім негативним впливом на людину й навколишнє середовище. Але не варто забувати, що зло не в технологіях чи програмному забезпеченні, воно всередині людини. Тому навіть новітні його модифікації пов'язані передусім із надмірним втручанням людини в природний стан речей і неправильним використанням тих можливостей, які надають їй досягнення сучасної технонауки.

Висновки. Із плином часу зло не стає менше ні у світі, ні в людині. У зв'язку із цим слушним видається зауваження С. Нейман, яка вважала, що вся історія філософії – це лише спроба примиритися зі злом [32, с. 8]. Подібне примирення варто трактувати не як байдужість до зла, а його прийняття як необхідної умови існування світу та невід'ємної частини людської особистості. З огляду на це зло виступає як вічна спокуса для кожного, «зло – це те, з чим потрібно зіткнутися та подолати, а не просто обговорювати» [33, с. 200], оскільки лише людина здатна наповнити себе і світ навколо етичним змістом. Лише вона спроможна спуститися на саме дно зла, щоб потім піднятися до добра. Тому зло виявляється необхідним елементом для повноцінного функціонування і реалізації як добра, так і самої людини. **Подальші дослідження** дадуть можливість розширити межі трактування та розуміння зла, щоб у майбутньому віднайти нові можливості протистояти його спокусам.

Список використаної літератури

1. Nagasawa Y. The Problem of Evil for Atheists. Oxford : Oxford University Press, 2024. 268 p.
2. Baudelaire S. The Flowers of Evil. London : Verso, 2025. 480 p.
3. Buber M. I and Thou. London : Bloomsbury, 2013. 120 p.
4. Kang T. Transgression and the Aesthetics of Evil. Toronto : University of Toronto Press, 2021. 224 p.
5. Ilievski V. The Presocratics on the Origin of Evil. *Religions*. 2024. Vol. 15, Issue 10. P. 1–21.
6. Платон. Апологія Сократа. Діалоги. Харків : Фоліо, 2017. 409 с.
7. Brun J. Socrate. Paris : Presses Universitaires de France, 1966. 128 p.
8. Calder T. The Concept of Evil. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. 2018. URL: <https://plato.stanford.edu/archives/spr2018/entries/concept-evil/>.
9. Аристотель. Нікомахова етика. Київ : Наш формат, 2025. 304 с.
10. Аристотель. Метафізика. Харків : Фоліо, 2025. 300 с.
11. Curd P. Presocratic Philosophy. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. 2016. URL: <https://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/presocratics/>.
12. Poston T. Social Evil. *Oxford Studies in Philosophy of Religion*. 2014. Vol. 5. P. 208–233.
13. Морозов А. Зло: метафізичні та богословські виміри : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 256 с.
14. Hume D. Dialogues Concerning Natural Religion. New York : Thomas Nelson & Sons, 1947. 249 p.

15. Augustine St. *The Enchiridion on Faith, Hope, and Love*. New York : Gateway Editions, 1996. 173 p.
16. Riviş-Tipei I. The Problem of Evil Part One: Evil in Philosophical Discourse. *Social and Education Studies*. 2020. Vol. 11, Issue 2 (22). P. 151–163.
17. Strobel L. *The Case for a Creator: A Journalist Investigates Scientific Evidence That Points Toward God*. Michigan : Zondervan, 2004. 352 p.
18. Snooks G. The Problem of Evil: A New Realist Theory. *Institute of Global Dinamic System, Working Papers #41*, 2022. P. 1–34.
19. Гаєр М. Світ Канта: Біографія. Київ : Юніверс, 2007. 336 с.
20. Benn I. Wickedness. *Ethics*. 1985. Vol. 95, Issue 4. P. 795–810.
21. Hvidt N. C. The Historical Development of the Problem of Evil. *Physics and Cosmology: Scientific Perspectives on the Problem of Natural Evil*. Vol. 1. Berkely : Vatican Observatory Foundation, 2007. P. 1–34.
22. Svendsen L. *A Philosophy of Evil*. Champaign, IL. : Dalkey Archive Press, 2010. 306 p.
23. Лютий Т. Ніцше. Самоперевернення. Київ : Темпора, 2017. 978 с.
24. Ніцше Ф. Ранкова зоря. Думки про моральні пересуди. Київ : Темпора, 2021. 800 с.
25. Ніцше Ф. По той бік добра і зла. Генеалогія моралі. Львів : Літопис, 2002. 320 с.
26. Куннас Т. Зло. Розкриття сутності зла у літературі та мистецтві. Львів : Видавництво Анетти Антонечко; Київ : Ніка-Центр, 2018. 288 с.
27. Арендт Х. Джерела тоталітаризму. Київ : Дух і Літера, 2005. 584 с.
28. Арендт Х. Айхман в Єрусалимі. Розповідь про банальність зла. Київ : Дух і Літера, 2022. 376 с.
29. Schweitzer A. *Reverence for Life: The Words of Albert Schweitzer*. Florida : Maurice Bassett, 2017. 123 p.
30. Floridi L., Santers J. W. Artificial Evil and the Foundation of Computer Ethics. *Ethics and Information Technology*, 2001. Vol. 3. P. 55–66.
31. Chursinova O., Sinelnikova M. Technoscience and Artificial Evil: Ethical Aspect. *Filosofija. Sociologija*, 2022. Vol. 33, Issue 3. P. 277–284.
32. Neiman S. *Evil in Modern Thought: An Alternative History of Philosophy*. Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 2015. 408 p.
33. Mackie J. L. Evil and Omnipotence. *Mind*. 1955. Vol. LXIV. P. 200–212.

TRANSFORMATION OF IDEAS ABOUT EVIL IN THE HISTORY OF PHILOSOPHY

Maria Sinelnikova

Lviv Polytechnic National University,

Department of philosophy

St. S. Bandery 12, 79000, Lviv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0001-6085-6087>

The article examines the problem of evil through the analysis of its numerous transformations in the history of philosophy. In particular, there is a transition from understanding evil as a natural, passive principle, beyond human control (early antiquity) to its interpretation as an active entity arising from ignorance and violation of the measure (high classics of ancient philosophy), the fall into sin and the wrong choice of man (the Middle Ages). It was in the Middle Ages that evil became a theological, and later a logical problem, leading philosophers to the topic of theodicy – God’s justification for the existence of evil and injustice in the world, which became the central issue of the Modern Era.

Later, evil acquires radical expression in the philosophy of I. Kant through the possibility of free human choice and becomes part of dialectical necessity in Hegel's concept of absolute idealism. Further, the understanding of evil is moved to the plane of relativism in Nietzsche's philosophy and is brought out by the thinker into the sphere of immorality, due to which a radical rethinking of all traditional moral values occurs. Existentialism of the 20th century continues Nietzsche's distrust of traditional ethics and his relativism in the interpretation of the concepts of good and evil. Instead, H. Arendt defines evil as banal, habitual for a person who renounces his own freedom, preferring to act under the pressure of a totalitarian system.

It is stated that during its existence, evil has gone a long way of numerous transformations of ideas about itself: from natural, moral, metaphysical and social to completely new forms – artificial and technological, which arise as a result of the negative impact of new technologies on man and the world as a whole. It is noted that the cause of the emergence of new types of evil is man, to whom new technologies open up wider opportunities for the implementation of his evil intentions. It is emphasized that the problem of evil is a study of the human struggle for its own essence and identity, which is presented by different philosophers in different historical eras. Therefore, man has always tried to understand evil, comprehend its nature and capture its essence. Since the disclosure of the secret of evil is equivalent to the solution of the secret of man. Because of this, the problem of evil can be considered a problem of the meaning of human existence.

Key words: evil, good, history of philosophy, morality, ethics.

Дата першого надходження статті до видання: 23.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 19.05.2026